

Doprinos nevladnih organizacij k odpravljanju neenakosti med uporabniki elektronske osebne izkaznice na osebnih računalnikih z različnimi operacijskimi sistemi

(mag. Simon Delakorda¹)

V članku Inštituta za elektronsko participacijo² predstavljamo prizadevanja in doprinos nevladnih organizacij k odpravljanju neenakosti med uporabniki elektronske osebne izkaznice na osebnih računalnikih z različnimi operacijskimi sistemi. Ob tem opozarjamo, da ostajajo nenaslovljene neenakosti³ med uporabniki mobilne aplikacije eOsebna na pametnih napravah. Izpostavljamo tudi širša prizadevanja nevladnih organizacij k uresničevanju zavez Berlinske deklaracije o digitalni družbi in digitalni vladi, ki temelji na vrednotah.

Elektronska osebna izkaznica

Država Slovenija je začela izdajati elektronsko osebno izkaznico marca 2022. Od oktobra istega leta jo je po predhodni aktivaciji mogoče uporabljati za prijavo v spletne storitve in aplikacije kot so eUprava, zVem, eDavki, Spot, sistem zdravstvenega zavarovanja, spletne trgovine in za elektronsko podpisovanje⁴. Za uporabnike pametnih telefonov je od 29. decembra 2022 na voljo tudi mobilna aplikacija eOsebna.

Načelo tehnološke nevtralnosti in etičnosti digitalnih javnih storitev

Strategija Digitalnih javnih storitev 2030 med načeli in vrednotami, ki jim sledijo digitalne javne storitve (mednje sodi elektronska osebna izkaznica), navaja tehnološko nevtralnost in etičnost storitev. Prvo načelo se nanaša na nevtralnost pri izboru tehnologij s ciljem izmenljivosti, kompatibilnosti in zamenljivosti. Drugo pa na pravično obravnavo vseh uporabnikov digitalnih storitev. Evropska unija vključuje v načelo tehnološke nevtralnosti tudi uporabniško svobodo posameznikov in organizacij, da lahko glede na svoje potrebe, zase izberejo najbolj primerne tehnologije⁵. V povezavi z načelom etičnosti storitev to pomeni, da država ne sme enostransko presojati, kateri osebni računalniki, pametni telefoni in operacijski sistemi so primernejši ter prijaznejši za uporabnike elektronske osebne izkaznice in temu arbitrarno prilagajati njen razvoj. V

1 Mag. Simon Delakorda je direktor Inštituta za elektronsko participacijo. Za vsebinske dopolnitve prispevka se zahvaljujem Matiji Šukljetu (Društvo uporabnikov Linux-a Slovenije) in Matjažu Ugovšku (Društvo Duh časa).

2 Inštitut za elektronsko participacijo je nevladna organizacija s statusom delovanja v javnem interesu na področju razvoja informacijske družbe (<https://www.inepa.si>) in član nacionalne vsebinske Mreže nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo (<https://www.informacijska-druzba.org>).

3 V pričujočem besedilu se izogibamo uporabi besede »diskriminacija«, ker smo prepričani, da je z utemeljeno argumentacijo mogoče doseči enak pomen tudi z drugačnim izborom besed.

4 Vir: <https://www.si-trust.gov.si/sl/podpora-uporabnikom/pogosta-vprasanja/elektronska-osebna-izkaznica/#splosno>.

5 Vir: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/supporting-telecommunications-networks-and-digital-service-infrastructures-across-europe.html>.

skladu z načelom tehnološke nevtralnosti morajo biti digitalne javne storitve na voljo pod enakimi pogoji uporabnikom vseh elektronskih naprav in operacijskih sistemov.

Uspešna opozorila Mreže nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo

Mreža nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo (Mreža NVO-VID) je v dopisu dne 26. maja 2023⁶ opozorila Ministrstvo za digitalno preobrazbo, da elektronska osebna izkaznica ni na voljo uporabnikom osebnih računalnikov z operacijskim sistemom Linux. Za uporabo elektronske osebne izkaznice na osebni računalniku je namreč potrebna namenska programska oprema (medprogramje), ki omogoča njeno uporabo prek stičnega ali brezstičnega čitalnika pametnih kartic. Na spletni strani Državnega centra za storitve zaupanja je razvidno, da je takšna programska oprema razvita za uporabnike osebnih računalnikov z operacijskimi sistemi Windows in Mac, ne pa tudi za uporabnike operacijskega sistema Linux⁷. To pomeni, da slednji ne morejo uporabljati elektronske osebne izkaznice. Ministrstvo za digitalno preobrazbo je v odgovoru⁸ na dopis Mreže NVO-VID odgovorilo, da je problematiko medprogramja na operacijskem sistemu Linux izpostavilo na sestanku s pogodbenim izvajalcem. Pogodbeni izvajalec je seznanil ministrstvo, da bo namenska programska oprema za uporabo elektronske osebne izkaznice na osebnih računalnikih z operacijskim sistemom Linux na voljo v prihodnjih mesecih oz. v zadnjem kvartalu leta 2023.

Slovenska odprtokodna skupnost razvila rešitev za medprogramje za operacijskem sistemu Linux

Iz odgovora ministrstva Mreži NVO-VID je razvidno, da tehnične specifikacije javnega naročila za oblikovanje, izdelavo in personalizacijo osebnih izkaznic v zvezi z e-osebno izkaznico vključujejo zahtevo, da mora namenska programska oprema za uporabo stičnega ali brezstičnega čitalnika pametnih kartic podpirati tudi operacijski sistem Linux (vsaj zadnje LTS verzije distribucij RedHat in Ubuntu). Kljub navedenim specifikacijam pa podpora za uporabnike e-osebne izkaznice na osebnih računalnikih z operacijskim sistemom Linux še ni na voljo. Kar jih postavlja v neenak položaj v primerjavi z uporabniki operacijskih sistemov Windows in Mac, ki lahko e-osebno izkaznico uporabljajo od oktobra 2022. Zato je slovenska odprtokodna skupnost samoiniciativno razvila odprtokodno podporo za omenjeno medprogramje⁹ in tako doprinesla k odpravljanju neenakosti pri uporabi e-osebne izkaznice med uporabniki različnih operacijskih sistemov. Hkrati je s tem prehitela pogodbenega izvajalca ministrstva, ki načrtuje rešitev za uporabnike Linux operacijskega sistema šele eno leto po začetku uporabe e-osebne izkaznice na osebnih računalnikih.

Kdaj bo mobilna aplikacija eOsebna na voljo tudi vsem uporabnikom pametnih telefonov?

Ministrstvo za digitalno preobrazbo na svoji spletni strani¹⁰ svetuje uporabnikom elektronskih naprav z operacijskim sistemom Linux, da se naj poslužujejo mobilne aplikacije eOsebna. Pri čemer navaja, da »je za večino uporabnikov primernejša in prijaznejša uporaba mobilne aplikacije eOsebna, ki se namesti na mobilno napravo in za svoje delovanje potrebuje zgolj spletni brskalnik, zato jo je seveda mogoče uporabljati v povezavi s katerikoli operacijskim sistemom«. Navedba ministrstva je pomanjkljiva, ker aplikacija eOsebna ne deluje na vseh pametnih telefonih in na vseh operacijskih sistemih kot so npr. odprti sistemi, ki uporabljajo trgovine odprtih aplikacij F-Droid

6 Vir: https://www.informacijska-druzba.org/wp-content/uploads/2023/05/Dopis-MDP-eOsebna-izkaznica_NVO-VID_podpisan.pdf.

7 Vir: <https://www.si-trust.gov.si/sl/podpora-uporabnikom/pogosta-vprasanja/elektronska-osebna-izkaznica/#idpc>.

8 Vir: <https://www.informacijska-druzba.org/wp-content/uploads/2023/08/Odgovor-MDP-e-osebna-izkaznica.pdf>.

9 Vir: <https://github.com/OpenSC/OpenSC/issues/2564>.

10 Vir: <https://www.gov.si/novice/2023-08-02-elektronska-osebna-izkaznica-na-voljo-za-uporabnike-razlicnih-operacijskih-sistemov/>.

namesto zaprtih trgovin Google Store in Apple App Store. Razlog se nahaja v tem, da mobilna aplikacija eOsebna ni na voljo v odprtokodni različici, zato je uporabniki odprtokodnih pametnih naprav ne morejo uporabljati. Nevladne organizacije v Mreži nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo se zato nadejajo nadaljnjega sodelovanja z Ministrstvom za digitalno preobrazbo pri iskanju rešitve tudi za uporabnike odprtokodnih pametnih naprav. Eno takšnih rešitev bi predstavljala mobilna aplikacija eOsebna v odprtokodni različici, ki bi omogočila skupnosti programerjev, da pomagajo pri odpravljanju težav z elektronsko osebno izkaznico. Podobno kot so že pomagali pri razvoju namenske programske opreme (medprogramja) za uporabo stičnega oz. brezstičnega čitalnika pametnih kartic za operacijski sistem Linux.

Nadaljnja prizadevanja nevladnih organizacij za vključenost uporabnikov in suverenost digitalnih javnih storitev

Ministri držav članic EU, pristojni za digitalizacijo javnega sektorja, so 8. decembra 2020 podpisali Berlinsko deklaracijo o digitalni družbi in digitalni vladi, ki temelji na vrednotah¹¹. Med ključnimi načeli deklaracije se nahajata tudi »Družbena udeležba in digitalna vključenost za oblikovanje digitalnega sveta« ter »Digitalna suverenost in interoperabilnost«. Deklaracija v povezavi s prvim načelom navaja, da morajo »Vlade in javni organi na vseh ravneh voditi z zgledom in zagotavljati digitalne storitve, ki se odzivajo na digitalne preference državljanov in se z njimi razvijajo« (str. 4). V povezavi z drugim načelom pa je v deklaraciji zapisano, da »Skupni standardi, modularne arhitekture in uporaba odprtokodne programske opreme v javnem sektorju olajšujejo uvajanje in razvoj strateških digitalnih orodij in zmogljivosti. Zagotoviti moramo razpoložljivost raznolikih in visoko zmogljivih digitalnih rešitev, da bi zagotovili svobodo izbire in možnost zamenjave tehnoloških modulov, kadar je to potrebno« (str. 6).

Mreža nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo je v dopisu dne 24. julija 2023¹² naslovila vprašanje na Ministrstvo za digitalno preobrazbo, na kakšen način so v povezavi z vključenostjo uporabnikov in suverenostjo digitalnih javnih storitev v aktivnostih in finančni konstrukciji prvega Akcijskega načrta digitalnih javnih storitev za leti 2023 in 2024 zajeti naslednji ukrepi: 1) Objavljanje besedilnih/pisarniških datotek javne uprave, ki so namenjene javnosti, tudi v ODF formatu (Open Document Format), 2) Uporaba odprtokodnih rešitev in odprtih standardov pri razvoju digitalnih javnih storitev, kadar je to primerno, 3) Izvajanje načela »public money, public code« pri razvoju in nadgradnji digitalnih javnih storitev, 4) Omejevanje problematike t.i. »priklenitve na prodajalca« (ang. vendor lock-in) programske in strojne opreme ter digitalnih storitev javne in državne uprave in 5) Promocija in širjenje uporabe odprtokodne programske opreme v javni in državni upravi po vzoru ostalih držav članic EU (npr. Francije).

V odgovoru Mreži NVO-VID je Ministrstvo za digitalno preobrazbo navedlo¹³, da ima na Portalu Nacionalnega interoperabilnostnega okvira objavljene Smernice za razvoj informacijskih rešitev, ki so vodilo načrtovalcem, vodjem in članom projektnih skupin v državni upravi ter vsebujejo tako splošna načela kot tudi konkretne usmeritve in predloge, kako razvijati informacijske rešitve, da jih bo možno namestiti na Državni računalniški oblak. V omenjenih smernicah so zajete tudi usmeritve glede dostopnosti, rabe odprtokodnih rešitev in številne druge. Na Ministrstvu za digitalno preobrazbo pričakujejo, da bodo vsebinsko pristojne institucije iz državne uprave pri realizaciji svojih ukrepov te smernice tudi upoštevale.

11 Vir: <https://nio.gov.si/nio/asset/berlinska+deklaracija+o+digitalni+druzbi>.

12 Vir: https://www.informacijska-druzba.org/wp-content/uploads/2023/08/Dopis-MDP-AN-SDJS-2030_NVO-VID_podpisan.pdf.

13 Vir: https://www.informacijska-druzba.org/wp-content/uploads/2023/08/AN-SDJS-2030-odgovor_mreza_nvo.pdf. Iz odgovora Ministrstva za digitalno preobrazbo je tudi razvidno, da bo Akcijski načrt digitalnih javnih storitev za leti 2023 in 2024 potrjen na Vladi RS na podlagi medresorskega usklajevanja brez predhodne javne obravnave.